

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РОЗБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ*

PROBLEMS OF INDUSTRY DEVELOPMENT AND CREATION OF EFFECTIVE INDUSTRIAL POLICY IN UKRAINE

Юрій КИНДЗЕРСЬКИЙ,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки та
прогнозування НАН України, Київ

Yuriy KINDZERSKYI,
PhD Economics,
Institute for Economics and
Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

СТАТТЯ 2. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА РИЗИКИ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

PART 2. INVESTMENT RESTRICTIONS AND RISKS OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS

Вирішення завдань технічної модернізації виробництва тісно пов'язане із залученням інвестиційних ресурсів. Проте ряд особливостей у формуванні динаміки, галузевої та джерельної структури інвестицій, інституційного середовища ведення бізнесу накладають обмеження на вирішення вказаних завдань. У номінальному обчисленні протягом 2001-2011 років обсяги інвестицій в економіці зросли всемеро, в промисловості – шестеро, й на кінець періоду вони становили відповідно 238,2 та 86,3 млрд. грн. (рис. 1). У реальному вимірі інвестиційна динаміка була значно скромнішою, а в структурі ВВП частка інвестицій упродовж 2007-2011 взагалі зменшилася з 26,2 до 18,1%, що є явною ознакою «інвестиційної депресії»¹.

Промислова діяльність втрачає свою привабливість для інвесторів та кредиторів порівняно з іншими видами діяльності. Вони надають перевагу менш ризиковим, менш капіталомістким, більш прибутковим та відповідно більш привабливим сферам вкладання коштів. Підтвердженням цьому є менші індекси зростання інвестицій у промисловість та скорочення її частки в загальних обсягах інвестицій економіки.

Так, до 2011 року обсяги інвестицій зросли від рівня 2000 в економіці в 2,4 раза, в сільському господарстві – в 5,7, в торгівлі – в 5,8, тоді як у промисловості – лише в 2,2 раза (рис. 2). Зазнав змін галузевий розподіл інвестицій: частка перших двох галузей зросла з 5 до 7,6% та з 3,9 до 7,2%, а останньої зменшилась із 42 до 36,2% (рис. 3). Дестабілізуючим чинником вітчизняної інвестиційної динаміки стала світова криза 2008-2009 і рецесія

2010 років. У цей період приріст був від'ємним, а в 2009 обсяги інвестицій зазнали обвального падіння, скоротившись майже вдвічі (до 58,5% від попереднього року) в економіці та на третину (до 67,6%) в промисловості, зайвий раз засвідчивши хибність урядової політики підтримки економічного зростання на основі домінантного впливу екзогенних факторів.

Галузевий розподіл інвестицій у промисловості через відсутність механізму перетоку фінансових ресурсів у прогресивні високотехнологічні галузі жодним чином не відобразився на поліпшенні галузевої структури самого виробництва, а навпаки, сприяв поглибленню його сировинного ухилу. За десять років зменшилась частка переробної промисловості в обсягах освоєних інвестицій – з 52% у 2001 році до 48,7% у 2011; практично не змінилась, зменшившись лише на 0,8 п.п. – з 31 до 30,2% – частка добувної промисловості;

натомість збільшилась із 17 до 21% частка інвестицій у виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. Серед галузей переробної промисловості практично без змін залишилися позиції харчової промисловості (15,4% у 2011 році проти 16% у 2001), металургійного виробництва (10,1 проти 10,4%), машинобудування (7 проти 6,9%). Наполовину зменшилась частка легкої промисловості, целюлозно-паперового виробництва, виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, відповідно з 1,2 до 0,5%, з 2,6 до 1,2% та з 5,6 до 2,2%. Натомість

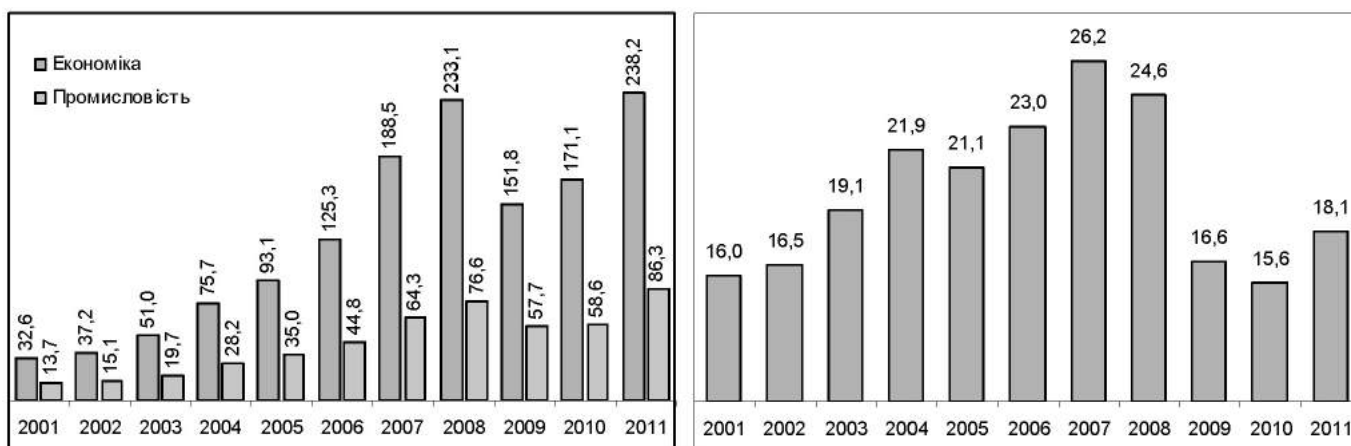
майже вдвічі зросла частка інвестицій у виробництво будівельних матеріалів (виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції) – з 2,4 до 4% та більш ніж утричі в обробленні деревини – з 0,8 до 2,7%.

Остання з перелічених галузей мала на кінець 2010 року найбільше – понад десятикратно – зростання обсягів інвестицій від рівня 2000 (див. рис. 2). За нею в переліку – виробництво будівельних матеріалів та хімічна й на-

Розкрито проблеми розвитку вітчизняної промисловості в контексті структурно-виробничих, товарно-ринкових, зовнішньоекономічних, інвестиційно-відтворювальних аспектів функціонування галузі та здійснюваної щодо неї державної політики. Запропоновано деякі напрями удосконалення цієї політики на основі відновлення активної господарської ролі держави.

Problems of development of Ukrainian industry in a context of structurally-manufacturing, market, external economic, investment aspects of branch functioning and a state policy carried out in it are opened. Some directions of improvement this policy on the basis of restoration the active economic role of the state are offered.

Рис. 1. Обсяги інвестицій в основний капітал в Україні у 2001-2011 роках

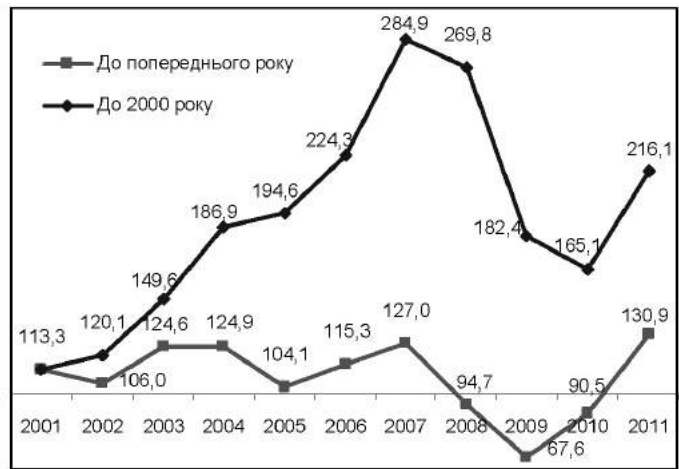
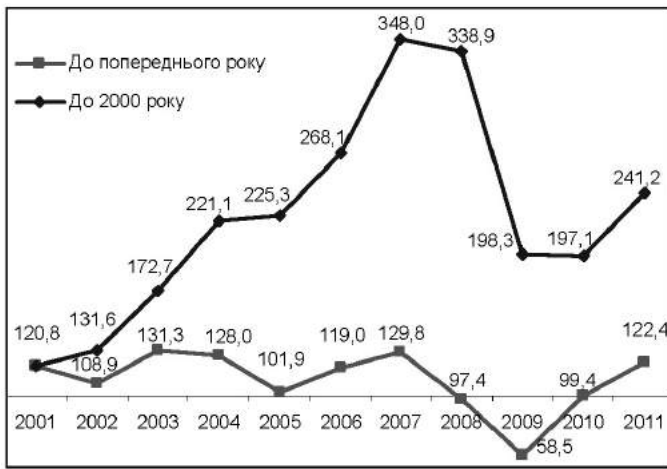

а) у фактичних цінах, млрд. грн.

б) у відсотках до ВВП

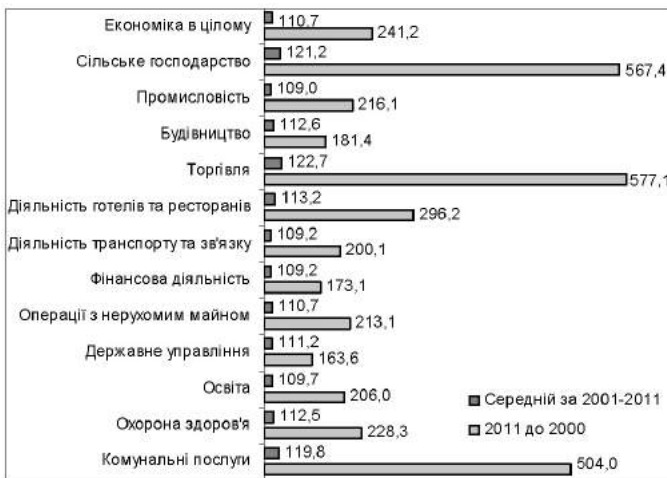
Джерело: Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 211; Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держкомстат України. – К., 2011. – С. 204; Національні рахунки України за 2010 рік. Стат. зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 18; Дані Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Рис. 2. Індеси ІОК в економіці та промисловості України у 2001-2011 роках у цілому (а, б) та за видами економічної діяльності (в, г), %

а) економіка

б) промисловість

в) за ВЕД

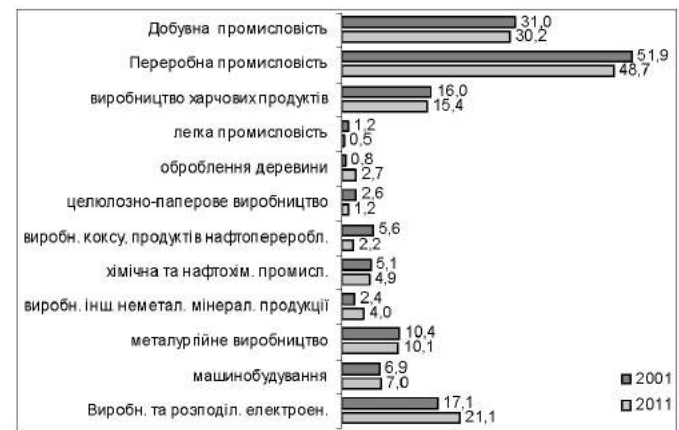
г) за ВПД

Джерело: Розраховано за: Статистичний щорічник України за 2007 рік. – С. 212; Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 205; Дані Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний за: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 3. Структура ІОК в економіці (а) та промисловості (б) України в 2001, 2011 роках за видами економічної діяльності, %

а) економіка

б) промисловість

Джерело: Статистичний щорічник України за 2007 рік. – С. 211; Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 204; Промисловість України у 2001-2007 рр.: Стат. зб. – С. 59; Промисловість України у 2007-2010 рр.: Стат. зб. – С. 64; Капітальні інвестиції в Україні за січень-вересень 2011 року. Стат. бюл. / Держстат України. – К., 2011. – С. 39-41.
Примітка: По промисловості дані 2011 року за січень-вересень.

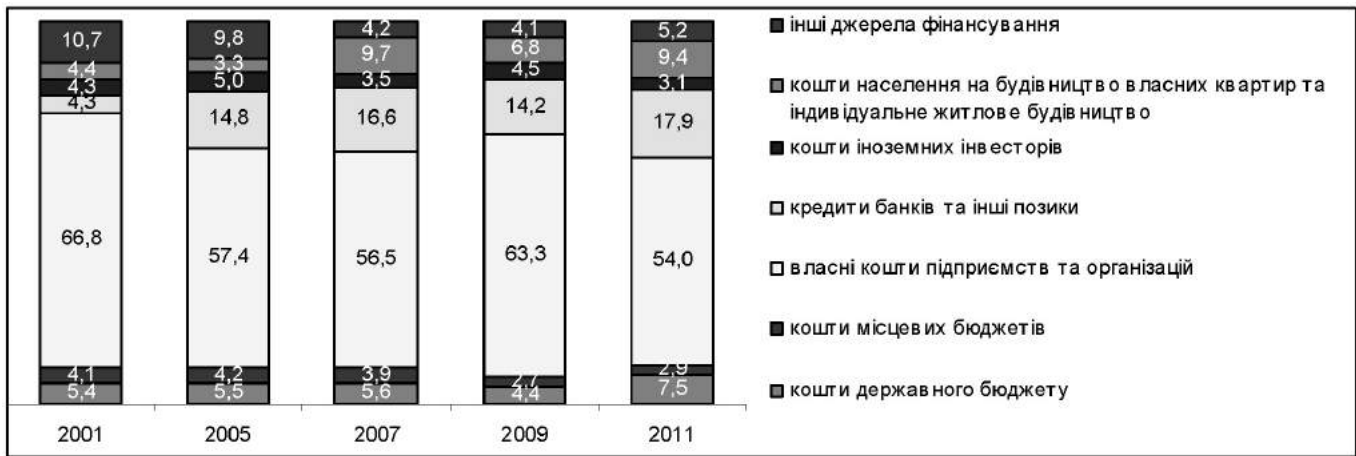
фтохімічна промисловість із п'ятикратним збільшенням. Обсяги інвестицій у машинобудування зросли за цей період лише вдвічі, проте й це можна вважати досягненням, урахувавши, що в металургії показник був меншим (1,3 раза).

Витокі наявного консервативного галузевого розподілу інвестицій лежать у площині формування джерельної бази останніх. Вона відображає внесок окремих суб'єктів у сукупний обсяг вкладених в економіку коштів.

У структурі джерел фінансування домінуючими залишаються власні кошти підприємств та організацій, хоча їх частка помітно скоротилася – із 66,8% у 2001 році до 54% у 2011 (рис. 4). Традиційно підприємства витрачають власні кошти на підтримку чи розширення своєї основної діяльності, тобто на самовідтворення. Вони не схильні інвестувати в нові сфери діяльності, що пов'язано з високим рівнем неповноти інформації про ринок і відповідно ви-

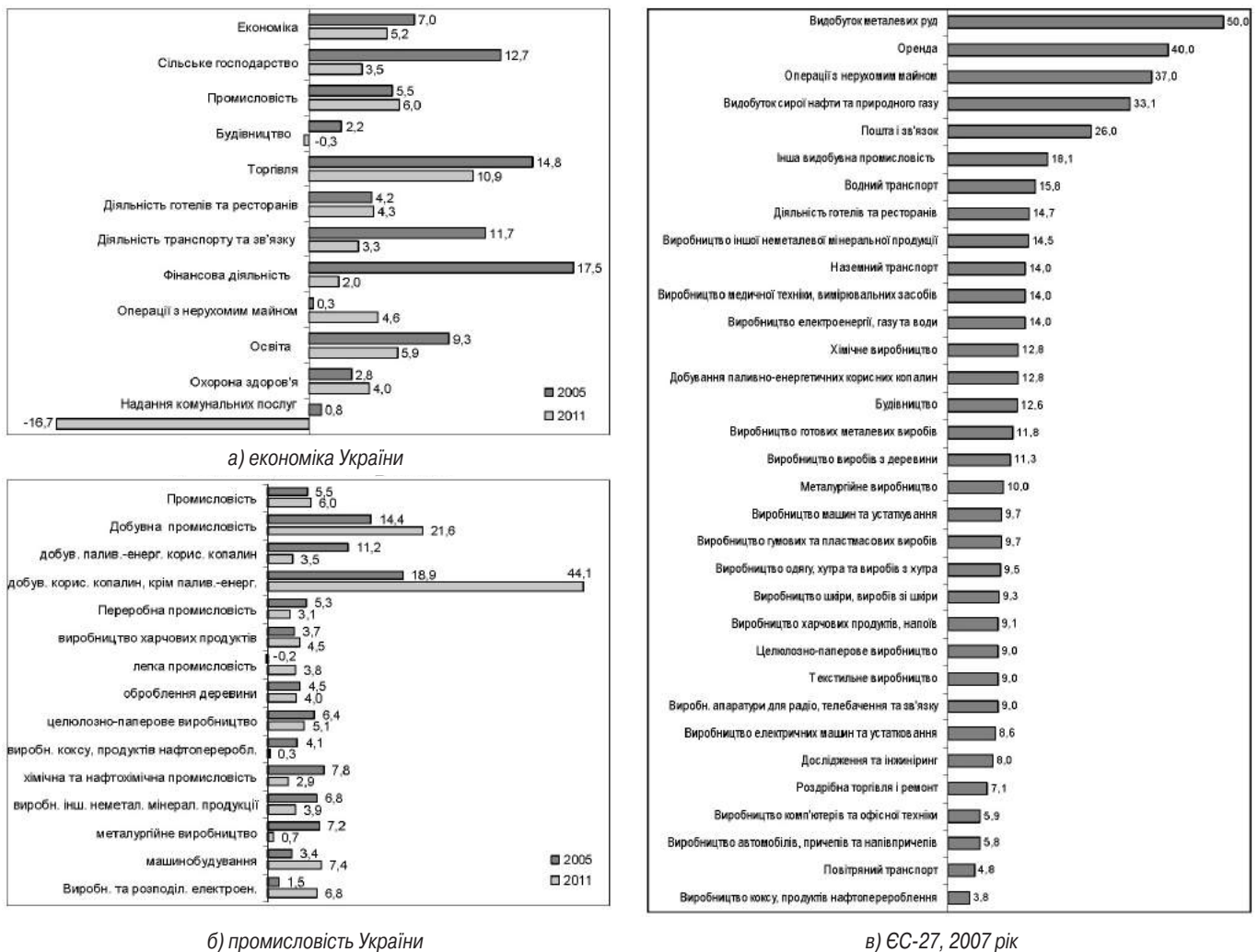

Рис. 4. Структура ІОК за джерелами фінансування, %

Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 200; Дані Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 5. Рентабельність в економіці та промисловості України та країнах ЄС-27

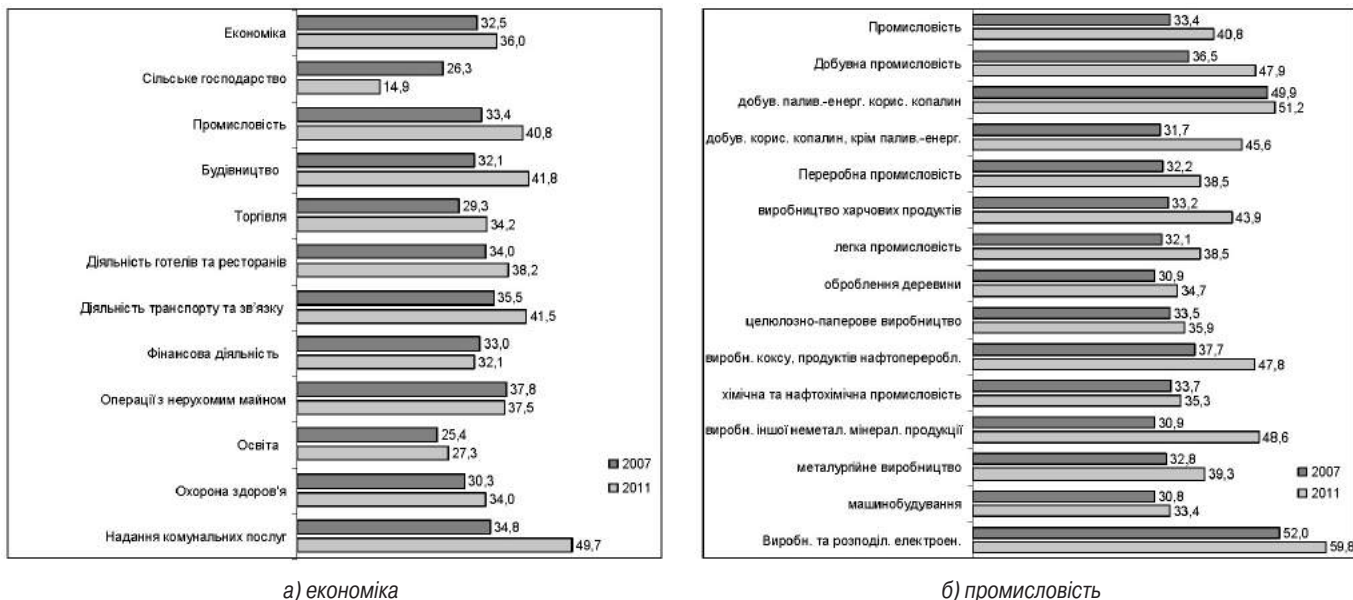
Джерело: Дані Держстату України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 70; Промисловість України у 2007–2010 роках. Стат. зб. – С. 99; Europe in figures – Eurostat yearbook 2011 / European Commission – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – P. 317.

Примітка: Дані за 2011 рік за січень-вересень.

сокими ризикам втрати капіталу. Тому «інвестиційний консерватизм» з боку підприємств є об'єктивним явищем. В останні роки він лише посилюється через низьку дохідність бізнесу, зростаючу кількість збиткових підприємств і відповідно зростаючий дефіцит власних коштів.

Рентабельність економічної діяльності в Україні в рази нижча, ніж, наприклад, у країнах ЄС (рис. 5). В економіці вона становила 5,2% у 2011 році проти 7% у 2005, в промисловості відповідно 6 проти 5,5%. З точки зору

прибутковості інвестувати в промислову діяльність не вигідно. Наприклад, у торгівлі в зазначений період рентабельність була вдвічі вищою, ніж у промисловості, в п'ятнадцять разів зросла рентабельність операцій з нерухомим майном – з 0,3 до 4,6%. У самій промисловості рівень рентабельності далеко нерівномірний між видами діяльності. У 2005 добувна промисловість мала втричі більшу рентабельність порівняно з переробною – 14,4 проти 5,3%; до 2011 року розрив збільшився до семикратного значення – 21,6 проти 3,1%.

Рис. 6. Кількість збиткових підприємств в Україні, відсотків від загальної кількості підприємств

Джерело: Дані Держстату України <<http://www.ukrstat.gov.ua>>; Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 67-69; Діяльність суб'єктів господарювання у 2010 році. Стат. зб. – С. 178-180.

Відповідно для першої галузі вона зросла за період у півтора рази й настільки ж зменшилась для другої. Такі зміни галузевої прибутковості відіграли чималу роль у посиленні «сировинного» ухилу вітчизняної промисловості у випуску продукції та в розподілі інвестицій.

Фактично всі галузі переробки в Україні втрачали свою прибутковість. Наприклад, у виробництві коксу рентабельність скоротилась в 13 разів – з 4,1 до 0,3%, у металургійному виробництві вдесьтеро – з 7,2 до 0,7%, у хімічній та нафтохімічній промисловості втричі – з 7,8 до 2,9%. Натомість у країнах ЄС ці галузі мали рентабельність на рівні відповідно 3,8, 10 та 12,8% у 2007 році. Позитивом можна вважати зростання рентабельності у вітчизняному машинобудуванні – з 3,4 до 7,4%, у легкій промисловості – з –0,2 до 3,8%, у виробництві харчових продуктів – з 3,7 до 4,5%. Проте ці показники виглядають доволі скромно порівняно з аналогічними показниками в країнах ЄС, де, наприклад, рентабельність виробництва машин і устаткування становила 9,7%, одягу – 9,5%, харчових продуктів – 9,1%.

Падіння рівня рентабельності на тлі зростаючого виробництва в останні посткризові роки виглядає нелогічним. Проте цьому, на наш погляд, може бути принаймні два пояснення. З одного боку, зростає конкурентний тиск іноземних товарів на внутрішньому і світовому ринках, що в умовах прогресуючої технологічної відсталості вітчизняних виробників примушує останніх вдаватися лише до цінових методів ведення конкурентної боротьби. З другого боку, продовжується тінізація діяльності та зростає рівень приховування доходів суб'єктами через погіршення умов ведення бізнесу, насамперед у розрізі взаємовідносин між бізнесом та державою.

Зниження рентабельності виробництва призвело до зростання кількості збиткових підприємств в економіці з 32,5% у 2007 році до 36% у 2011, у промисловості – з 33,4 до 40,8% (рис. 6), що не могло не позначитись на пригніченні інвестиційної активності підприємств та скороченні частки їх коштів у структурі джерел інвестицій.

Зменшення частки власних коштів підприємств супроводжувалось одночасним відчутним розширенням частки кредитів банків та коштів державного бюджету. У структурі джерел частка перших збільшилась вчетверо – з 4,3% у 2001 році до 17,9% у 2011, других – у півтора рази, з 5,4 до 7,5% (див. рис. 4). Проте ні кредитні, ні бюджетні кошти, як і власні кошти підприємств, жодним чином не були покликани покращити галузеву структуру виробництва. Збільшення частки кредитних коштів відбулось далеко не через поліпшення вартісних та строкових умов їх надання. Підприємства, щоб утриматись «на плаву» при низькій дохідності, були вимушені позичати кошти, причому на невідгдних для себе умовах, ще більше потрапляючи в пастку власної збитковості.

Найбільш привабливими сферами для банківського кредитування в останні роки в економіці була сфера торгівлі, а в промисловості – виробництво харчових продуктів. На кінець 2011 року їх частка в структурі наданих

кредитів становила відповідно 36,3% від обсягу кредитів в економіці та 29,9% кредитів у промисловості (рис. 7), збільшившись від рівня 2008 на 1,2 та 3,8 п.п. Окрім виробництва харчових продуктів, у переробній промисловості найбільшими споживачами кредитів були машинобудування, металургія та хімічна промисловість. Разом вони поглинали половину наданих галузі банківських позик. Слід звернути увагу на те, що кредитна підтримка машинобудування і металургії зменшилась відповідно з 23,8 та з 17,5% у 2008 році до 19,8 та 16,9% у 2011, тоді як хімія зросла з 12,2 до 16% сукупного обсягу кредитів, наданих переробній промисловості. Збереження в майбутньому такої тенденції не зовсім прийнятне для реструктурування виробництва. З одного боку, обмежується фінансова підтримка фондостворюючих галузей (машинобудування), з другого – збільшуються ризики нестабільності розвитку економіки внаслідок зміцнення експортних галузей, зокрема хімії, особливо з огляду на мінливість зовнішньої кон'юнктури на її продукцію та постійне подорожчання імпортованих енергосировинних ресурсів (газу).

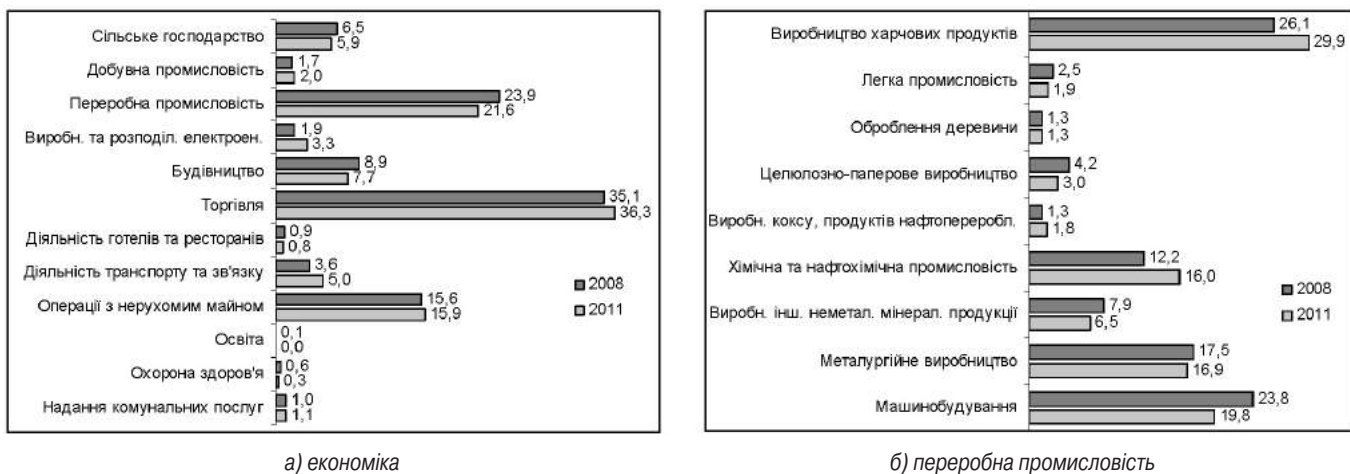
В економіці не зникає, а навпаки, загострюється дефіцит «довгих» інвестиційних грошей, незважаючи на післякризове поживлення економічної активності. Так, з усього обсягу наданих у 2008 році кредитів лише 19% мали інвестиційне призначення, а у 2011 – 15,9% (рис. 8). Менше половини інвестиційних кредитів були довгостроковими і надавались на строк понад 5 років. Частка таких кредитів у загальному обсязі наданих позик у ці роки становила відповідно 6,3 та 7%.

Вартість кредитів залишається малопривабливою для позичальників, незважаючи на її незначне зменшення. У 2008 році процентна ставка за кредитами становила в цілому по економіці 15,5%, у 2011 – 14,4% (рис. 9). За довгостроковими кредитами (на строк понад 5 років) ставка була нижчою, ніж за короткостроковими (до 1 року), відповідно 14 проти 15,1% у 2008 році та 12,7 проти 14,2% у 2011. Проте нижча вартість довгострокових позик порівняно із короткостроковими не призводить, як відзначалось, до збільшення частки перших, оскільки загальна сума сплаченого проценту за ними за весь період користування в рази перевищує суму за короткостроковими позиками й сягає більше половини «тіла» кредиту, що для позичальника є неприйнятним.

Іпотечні кредити, масове надання яких могло б через механізм міжгалузевих зв'язків стати каталізатором економічного зростання і стимулювання промислового виробництва, практично недоступні для переважної більшості населення. До того ж їх вартість, на відміну від інших видів кредитів, не зменшилась, а навпаки, зросла з 15,5% у 2008 до 18% у 2011 році.

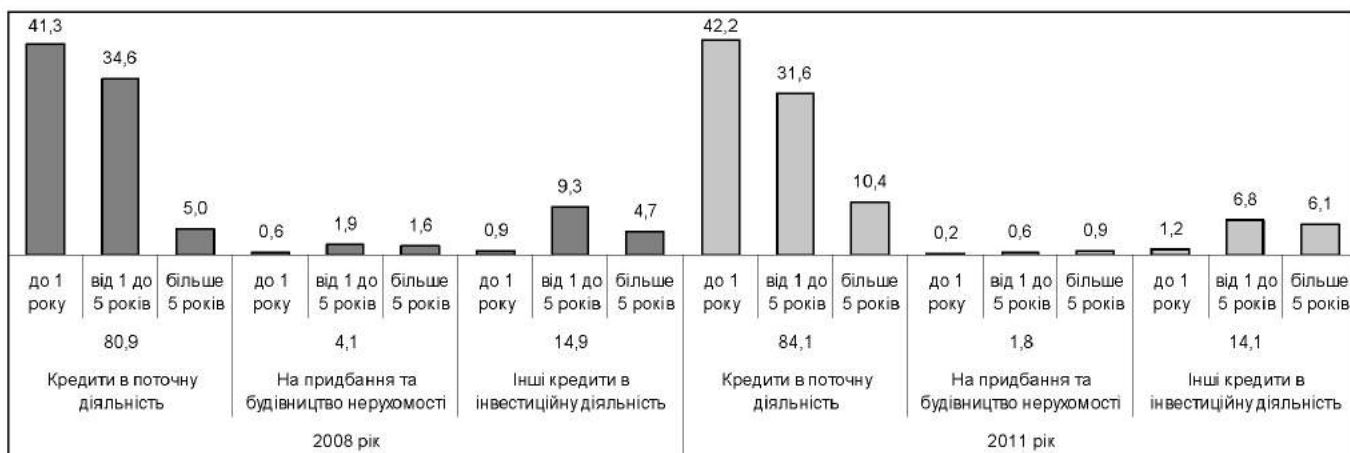
Вартість кредитів для добувної й переробної промисловості нижча від середньої по економіці. У 2011 році вона становила відповідно 11,2 та 13,5%, тоді як для торгівлі – 13,8%, будівництва – 17,9, операцій з нерухомим майном – 18,1%. Проте нижча ставка кредитування не означає

Рис. 7. Структура кредитів, наданих депозитними корпораціями в економіку (а) та переробну промисловість (б), за видами економічної діяльності, %

Джерело: Розраховано за даними Бюлетенів НБУ, 2009. - №2. - С. 100-102; 2012. - №2. - С. 154-157.

Рис. 8. Структура кредитів за цільовим спрямуванням і строками погашення, наданих депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям у 2008, 2011 роках, %

Джерело: Розраховано за даними: Бюлетень НБУ. - 2012-2. - С. 152.

Рис. 9. Процентні ставки за кредитами у розрізі строків погашення, цільового спрямування та видів економічної діяльності, %

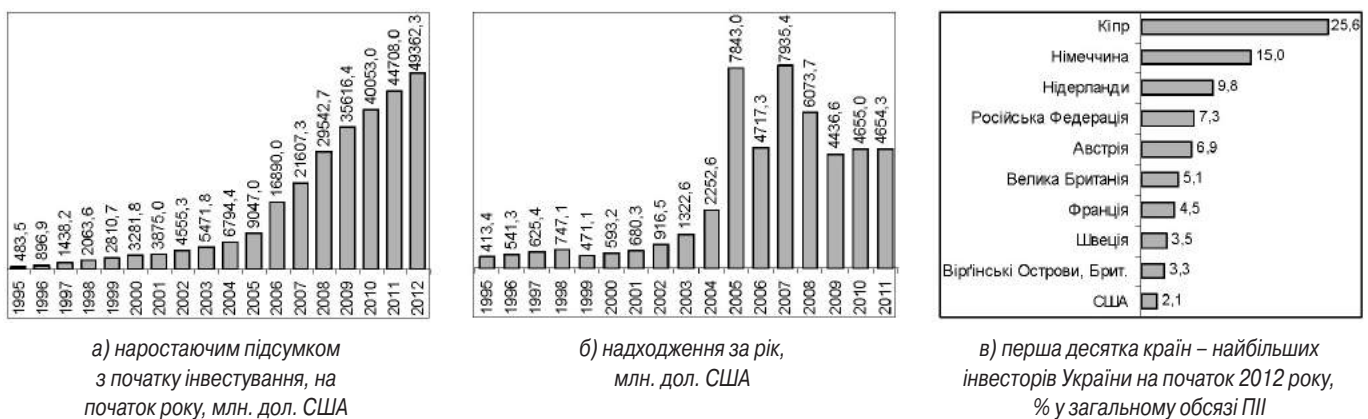
Джерело: Бюлетень НБУ. - 2012-2. - С. 179, 181, 182.
Прим.: * на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості

пріоритетність промисловості для кредитування, в тому числі інвестиційного, а пов'язана лише з низькою платоспроможністю галузі щодо повернення позик, особливо довгострокових, унаслідок її низької дохідності порівняно з іншими сферами діяльності.

Особливістю банківського кредитування в Україні, в т.ч. інвестиційного, є встановлювані банками нерівні умови отримання та неоднакова доступність позик для різних категорій господарюючих суб'єктів. За висновками експертів, банки, як державні, так і комерційні, кредитують переважно компанії

Рис. 10. Обсяги прямих іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення в Україні та окремих країнах у 2010 році, дол. США

Джерело: Статистична база даних ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.unctad.org>.

Рис. 11. Обсяги ПІІ та найбільші країни-інвестори в Україну

Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік. – С. 267; Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Стат. зб. // Держстат. – К., 2012 – С. 16-17.

своїх власників – інсайдерів². Державні банки залучаються до кредитування окремих («обраних») державних підприємств і монополій або приватних компаній, чії власники мають тісні зв'язки із владою, причому рішення про надання позик цими банками ухвалюється за отримання неформальної згоди чи прямої вказівки «згори». Кредитування інсайдерів комерційних банків перетворилось в останні роки чи не на єдину мету діяльності останніх. Вони «висмоктують» депозити в населення і спрямовують їх на підтримку бізнесу своїх власників. Частка таких кредитів, за оцінками аналітиків, наближається до 80% загального обсягу кредитів як державних, так і комерційних банків. З огляду на це для переважної більшості решти суб'єктів господарювання можливості отримання банківських позик де-факто відсутні.

Збільшення в останні роки частки коштів державного бюджету в структурі джерел інвестицій, так само як і у випадку з банківськими кредитами, не було пов'язано з намірами держави змінити структуру та підвищити ефективність виробництва. У 2011 році частка зазначених коштів зросла до 7,5% проти 5,4% у 2001 та 4,4% у 2009 (див. рис. 4). Швидке нарощування державних інвестицій пов'язане насамперед із підготовкою до проведення в Україні чемпіонату Європи з футболу у 2012 році (Євро-2012) та інтенсивною розбудовою необхідної для цього спортивної й транспортної інфраструктури.

Частка коштів іноземних інвесторів у структурі джерел інвестицій найменша порівняно з іншими. В останні роки намітилась тенденція щодо її подальшого скорочення. Якщо у 2001 вона дорівнювала 4,3%, в 2005 – 5%, то до 2009 показник знизився до 4,5%, а в 2011 – до 3,1%. Для іноземних інвесторів Україна залишається малопривабливою, тому вона далека від лідерства у залученні прямих іноземних інвестицій у порівнянні не лише з розвиненими країнами, а й навіть зі своїми найближчими сусідами – країнами Центральної та Східної Європи, а також країнами – колишніми радянськими республіками (рис. 10). У 2010 році обсяг ПІІ у розрахунку на душу населення становив в Україні 142,9 дол. США, що було увосьмєро менше, ніж в Естонії (1147,8), в'ятеро – у Великій Британії (737,2) та США (726,3), вчетверо – в Чехії (646,3), Казахстані (621,5) та Німеччині (560,5), вдвоє – в Болгарії (289,6), Росії (288,2) та Бразилії (248,5).

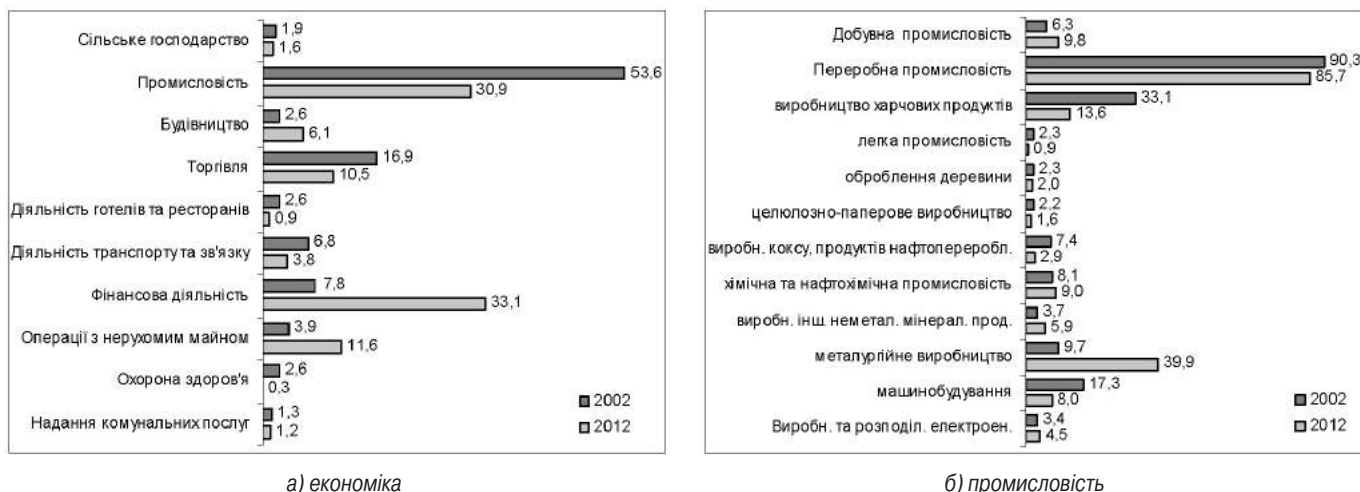
Протягом 1995-2011 років в Україну загалом надійшло 49,4 млрд. дол. США іноземних інвестицій (рис. 11). Привертає до себе увагу той факт, що, незважаючи на загальноекономічне пожаття в країні, протягом останніх років спостерігається суттєвий спад активності іноземних інвесторів. У 2010-2011 роках щорічне надходження ПІІ залишалось незмінним і становило 4,6 млрд. дол., що майже вдвічі менше, ніж у передкризовий 2007 рік і в півтора раза, ніж у кризовий 2008, коли воно дорівнювало відповідно 7,9 та 6,1 млрд. Можна припустити, що причини такого різкого падіння не мають економічного підґрунтя. Вони, на наш погляд, лежать у політичній площині, особливо якщо зважати на прихід до влади у 2010 році нової політичної команди та пов'язану з цим зміну інституційного середовища для ведення бізнесу, очевидно, неприйнятну з точки зору перспектив для іноземних інвесторів.

Галузевий розподіл іноземних інвестицій незадовільний з позицій прогресивного переструктурування виробництва країни, наприклад, щодо переорієнтації на внутрішні потреби та зменшення експортно-сировинної складової. Протягом останнього десятиліття він лише погіршився. Частка реального сектора в цілому та промисловості зокрема у структурі ПІІ скоротилися в рази, натомість розширилась присутність фінансового сектора (рис. 12).

На початок 2012 року промисловість поглинула 30,9% ПІІ проти 53,6% у 2002, тобто майже вдвічі менше. Натомість вчетверо збільшилась частка інвестицій у фінансову діяльність та операції з нерухомим майном, відповідно до 33,1 та 11,6% проти 7,8 та 3,9%. Збільшення інвестицій у фінансовий сектор проявилось насамперед у різкому збільшенні філій та капіталу іноземних банків в економіці. Політика останніх мало сприяла розбудові вітчизняного виробництва, а навпаки, опосередковано поглиблювала його деградацію через масштабне нарощування обсягів споживчого кредитування, лівова частка якого спрямовувалась на придбання іноземних товарів (насамперед автомобілів, побутової техніки) й укріплювала тим самим позиції закордонних виробників на внутрішньому ринку України.

Тенденції у розподілі інвестицій у самій промисловості свідчать лише про закріплення її сировинного ухилу. Так, у півтора раза зросла частка добувної

Рис. 12. Структура ПІІ в Україну за видами економічної (а) та промислової (б) діяльності на початок 2002 та 2012 років, %

Джерело: Розраховано за: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Стат. зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 24.

промисловості – з 6,3 у 2002 році до 9,8% у 2012; вчетверо – металургійного виробництва – з 9,7 до 39,9%. З 90,3 до 85,7% зменшилась частка переробної промисловості, майже втричі – частка виробництва харчових продуктів та легкої промисловості, відповідно з 33,1 до 13,6% та з 2,3 до 0,9%, вдвічі – машинобудування – з 17,3 до 8%. За збереження такого розподілу ПІІ як в економіці, так і в промисловості не слід розраховувати на них як на джерело позитивних структурних змін у виробництві.

Найбільшим інвестором України є «офшорний» Кіпр, з якого надійшло чверть усіх ПІІ (див. рис. 11). Його інвестиції з великим сумнівом можна класифікувати як іноземні. По суті це кошти вітчизняних суб'єктів господарювання, реінвестовані через названий офшор в Україну. З цих же міркувань важко назвати іноземними інвестиції з Британських Віргінських островів, частка

яких становить 3,3%. Досить показовим підтвердженням незацікавленості інвестувати в Україну є той факт, що США, будучи найбільшою економікою і найбільшим інвестором у світі, за обсягами інвестицій у нашу країну йдуть за Віргінськими островами із показником 2,1%.

Чверть кіпротських інвестицій в Україну у 2012 році – 26,8% – було спрямовано у промисловість, 21,7% – у фінансову діяльність, 17,8% – в операції з нерухомим майном (табл. 1). Найбільшим акцептором інвестицій у промисловості було металургійне виробництво. Воно поглинуло п'яту частину (20,8%) усіх інвестицій галузі, що надійшли з Кіпру (табл. 2). За ним – добувна промисловість (15,8%), хімічна та нафтохімічна промисловість (15,1%). У цілому для переважної більшості галузей економіки та промисловості значна (від 20 до 40%), а в окремих – домінуюча (70% у виробництві коксу), частина інвестицій мала кіпротське походження.

Другою за розмірами ПІІ в Україну є Німеччина із часткою у 15%. Привертає до себе увагу та обставина, що 72% обсягу німецьких інвестицій було спрямовано у промисловість, в якій 87% припало на металургійне виробництво. Три чверті іноземних інвестицій у металургію (75,6%) були з Німеччини, для решти країн ця галузь неприваблива. Цілком очевидно, що Німеччина розглядає Україну як виробника і постачальника металопродукції для своїх підприємств, що, з одного боку, створює для останньої надійний зовнішній ринок збуту, а з другого – є чинником збереження її сировинної моноспеціалізації у світі.

Для чотирьох країн з першої десятки найбільших інвесторів України основна маса інвестицій припадала на фінансову діяльність, зокрема Російської Федерації – 68,6%, Австрії – 71,8, Франції – 85,2, Швеції – 78,9%, при тому, що внесок цих країн у загальний обсяг ПІІ в Україну становив відповідно 7,3, 6,9, 4,5 та 3,5%. З цього випливає висновок, що зарубіжні країни у переважній більшості не цікавлять вітчизняне виробництво, в т.ч. промислове.

Таким чином, на основі аналізу основних тенденцій розвитку вітчизняної промисловості, представленого в попередній та даній частинах статті, можна виділити низку найбільш гострих проблем галузі. Серед них:

□ невідповідність загального тренду розвитку галузі напрямом розвитку світової промисловості в структурно-виробничому й технологічному плані, наслідком чого є наростання розриву між Україною та передовими країнами за рівнем промислового виробництва й технологічного розвитку;

□ продовження структурної та організаційної деградації виробництва з посиленням його експортно-сировинної орієнтації та відповідно залежності від зовнішньої кон'юнктури; закріплення неприйнятної для України сировинної моноспеціалізації у світовому розподілі праці; наростаюче технологічне спрощення та примітивізація виробництва з поширенням «викруткових»

Таблиця 1. Структура ПІІ в економіку України за видами діяльності та країнами на 1 січня 2012 року, %

Вид діяльності	Усі країни	Кіпр	Німеччина	Нідерланди	Російська Федерація	Австрія	Велика Британія	Франція	Швеція	Віргінські острови	США	
												за країнами в розрізі видів діяльності
Економіка	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Сільське господарство	1,6	2,4	0,8	0,4	0,3	0,6	5,4	1,3	0,2	1,7	2,2	
Промисловість	30,9	26,8	71,6	41,8	7,5	14,7	21,9	7,6	15,8	14,6	25,2	
Будівництво	6,1	10,1	0,8	19,5	6,1	0,7	4,7	0,1	-	5,8	6,0	
Торгівля	10,5	11,9	3,3	12,7	5,1	5,9	17,5	4,5	2,8	29,1	16,4	
Діяльність готелів та ресторанів	0,9	0,9	0,0	0,0	1,0	0,3	3,0	0,0	-	1,1	12,4	
Діяльність транспорту та зв'язку	3,8	4,9	1,3	4,6	6,8	1,8	5,2	0,9	0,3	6,8	5,8	
Фінансова діяльність	33,1	21,7	18,3	9,5	68,6	71,8	18,4	85,2	78,9	17,3	9,8	
Операції з нерухомим майном	11,6	17,8	3,6	11,4	3,3	3,9	22,7	0,4	1,8	20,3	21,1	
Охорона здоров'я	0,3	0,3	0,0	0,0	0,7	-	0,2	-	-	0,1	0,6	
Надання комунальних послуг	1,2	3,1	0,3	0,1	0,7	0,3	1,0	0,0	0,1	3,1	0,5	
за видами діяльності в розрізі країн												
Економіка	100,0	25,6	15,0	9,8	7,3	6,9	5,1	4,5	3,5	3,3	2,1	
Сільське господарство	100,0	37,5	7,5	2,3	1,1	2,4	16,7	3,7	0,4	3,3	2,8	
Промисловість	100,0	22,3	34,7	13,2	1,8	3,3	3,6	1,1	1,8	1,5	1,7	
Будівництво	100,0	42,7	1,9	31,5	7,3	0,8	3,9	0,0	-	3,1	2,1	
Торгівля	100,0	28,9	4,6	11,8	3,5	3,9	8,4	1,9	0,9	9,0	3,3	
Діяльність готелів та ресторанів	100,0	25,0	0,1	0,1	7,5	2,4	16,2	0,1	-	3,8	28,0	
Діяльність транспорту та зв'язку	100,0	33,1	5,3	12,0	13,2	3,3	7,0	1,1	0,3	5,9	3,2	
Фінансова діяльність	100,0	16,8	8,3	2,8	15,1	15,1	2,8	11,6	8,4	1,7	0,6	
Операції з нерухомим майном	100,0	39,4	4,7	9,6	2,0	2,3	9,9	0,1	0,6	5,7	3,9	
Охорона здоров'я	100,0	24,4	1,3	0,1	18,1	-	4,4	-	-	1,1	4,8	
Надання комунальних послуг	100,0	64,7	4,0	0,4	4,0	1,8	4,2	0,0	0,2	8,3	0,9	

Джерело: Розраховано за: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Стат. зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 26-38.

технологій виготовлення продукції з імпортних комплектуючих; внутрішня незамкненість технологічних циклів виробництва, низька глибина переробки проміжної продукції й малий ланцюг створення нової доданої вартості всередині країни;

□ невідповідність внутрішнього виробництва потребам населення, його непристосованість в якості продуцента матеріальної основи для вирішення соціальних, інфраструктурних, безпекових, екологічних проблем країни. Прогресуючий занепад галузей переробки, в тому числі високотехнологічних та фондостворюючих, для внутрішнього споживчого ринку, ринку продукції інвестиційного призначення на тлі випереджаючого зростання високотехнологічного імпорту порівняно з внутрішнім виробництвом та експортом; зростає домінування імпорту на внутрішньому промисловому ринку; потрапляння внутрішнього промислового ринку у «пастку» структурної відсталості й сировинної обтяженості внаслідок відсутності платоспроможного попиту на високотехнологічні товари як з боку господарюючих суб'єктів через збільшення їх збитковості, так і з боку населення внаслідок його прогресуючого збідніння та зменшення вибагливості у споживанні;

□ висока зношеність основних засобів та інвестиційна непривабливість галузі, в т.ч. для іноземних інвесторів; гострий дефіцит інвестиційних ресурсів та хронічна нестача «довгих» інвестиційних грошей, зменшення внаслідок наростаючої збитковості інвестиційного потенціалу власних коштів суб'єктів промисловості; відстороненість фінансового сектору від обслуговування довгострокових інвестиційних потреб виробництва; «консервативний» розподіл інвестиційних ресурсів; відсутність механізму перерозподілу інвестиційних ресурсів на користь перспективних галузей;

□ виникнення внаслідок структурного перевиробництва і структурних перекосів депресивних промислових територій, на яких розташовані підприємства, що припинили свою діяльність; випереджає зростання соціального напруження та безробіття на цих територіях порівняно з іншими регіонами;

□ зростання масштабів техногенного забруднення НС внаслідок промислової діяльності та відсутності потужностей з переробки й утилізації як промислових, так і побутових відходів тощо.

Невирішеність перелічених проблем створює суттєві загрози і ризики для функціонування галузі та економіки в цілому, зокрема, це:

□ втрата українськими виробниками зовнішніх ринків унаслідок по-перше, зміни кон'юнктури і появи нових «заміщуючих» товарів як результату науково-технічного прогресу; по-друге, зниження цінової конкурентоспроможності українських товарів внаслідок зростання цін на імпортовані енергоресурси;

□ неспроможність швидкої переорієнтації експортного виробництва на потреби внутрішнього споживчого ринку через: незатребуваність вітчизняної (сировинної) продукції внутрішнім ринком у тих обсягах, що виробляється на експорт; високу ціну («бар'єр») входження на («несировинні») ринки й дефіцит фінансових ресурсів; домінування на споживчому ринку промислових товарів іноземних виробників; нерозвиненість внутрішнього споживання внаслідок низьких доходів населення;

□ руйнація власного інноваційно-технологічного потенціалу внаслідок його незатребуваності сировинним виробництвом; зовнішня технологічна залежність; деградація трудових ресурсів з відповідними негативними демографічними наслідками;

□ перехід промислового виробництва у власність іноземних транснаціональних компаній та його підпорядкування обслуговуванню інтересів іноземних країн внаслідок поширення явища перенесення виробництва із країн Заходу у менш розвинені країни Сходу з дешевшими трудовими ресурсами; ускладнення проведення Україною власної незалежної економічної та соціальної політики відповідно до національних інтересів;

□ різке скорочення бюджетних надходжень при одночасному зростанні безробіття в промисловому секторі та економіці в цілому; загострення со-

Таблиця 2. Структура ПІІ в промисловість України за видами діяльності та країнами на 1 січня 2012 року, %

	Україна	Кіпр	Німеччина	Нідерланди	Російська Федерация	Австрія	Велика Британія	Франція	Швеція	Віргінські Острови	США
за країнами в розрізі видів діяльності											
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Добувна промисловість	9,8	15,8	0,3	8,3	3,9	6,1	15,2	7,1	-	51,2	5,2
Переробна промисловість	85,7	76,8	99,7	84,6	93,2	60,0	81,6	74,6	99,9	44,9	85,2
виробництво харчових продуктів	13,6	14,2	1,3	29,6	21,3	6,2	22,9	37,1	79,9	10,6	19,9
легка промисловість	0,9	0,2	0,5	0,3	0,3	0,8	0,9	0,7	0,5	-	1,9
оброблення деревини	2,0	2,4	0,2	1,0	0,6	0,6	2,4	1,2	0,0	-	2,2
целюлозно-паперове виробництво	1,6	1,0	0,5	1,0	5,7	8,4	6,7	-	1,1	1,1	2,6
виробництво коксу, продуктів нафтопереробл.	2,9	9,1	-	5,8	0,5	-	0,3	-	-	0,9	-
хімічна та нафтохімічна промисловість	9,0	15,1	3,1	14,7	13,9	10,7	9,6	5,4	-	14,4	8,9
виробн. іншої неметалевої мінеральної продукції	5,9	5,7	5,0	8,9	9,6	17,8	2,6	4,7	-	12,9	0,3
металургійне виробн.	39,9	20,8	87,0	22,2	6,5	3,4	6,2	0,6	0,0	0,9	5,8
машинобудування	8,0	7,6	1,9	1,1	29,4	8,4	27,9	15,2	18,3	3,8	22,6
Виробн. та розподілення електроен., газу та води	4,5	7,3	0,0	7,1	2,8	33,8	3,2	18,3	-	4,0	9,6
за видами діяльності в розрізі країн											
Промисловість	100,0	22,3	34,7	13,2	1,8	3,3	3,6	1,1	1,8	1,5	1,7
Добувна промисловість	100,0	36,0	1,1	11,2	0,7	2,1	5,6	0,8	-	8,0	0,9
Переробна промисловість	100,0	20,0	40,4	13,1	1,9	2,3	3,4	1,0	2,1	0,8	1,7
виробництво харчових продуктів	100,0	23,3	3,3	28,9	2,8	1,5	6,1	3,0	10,7	1,2	2,5
легка промисловість	100,0	4,4	17,2	4,2	0,6	2,7	3,4	0,9	0,9	-	3,7
оброблення деревини	100,0	27,6	4,2	6,4	0,5	1,1	4,4	0,7	0,0	-	1,9
целюлозно-паперове виробництво	100,0	13,5	10,7	8,4	6,2	17,1	15,0	-	1,2	1,0	2,8
виробництво коксу, продуктів нафтопереробл.	100,0	70,0	-	26,5	0,3	-	0,3	-	-	0,5	-
хімічна та нафтохімічна промисловість	100,0	37,3	11,8	21,5	2,7	3,9	3,8	0,7	-	2,4	1,7
виробн. іншої неметалевої мінеральної продукції	100,0	21,6	29,3	20,1	2,9	10,0	1,6	0,9	-	3,4	0,1
металургійне виробн.	100,0	11,6	75,6	7,4	0,3	0,3	0,6	0,0	0,0	0,0	0,2
машинобудування	100,0	21,1	8,3	1,9	6,5	3,5	12,5	2,1	4,1	0,7	4,8
Виробн. та розподілення електроен., газу та води	100,0	36,1	0,0	20,7	1,1	24,7	2,5	4,5	-	1,3	3,6

Джерело: Розраховано за: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Стат. зб. / Держстат України. – К., 2012. – С. 26-38.

ціального невдоволення, висока ймовірність виникнення масштабних соціальних конфліктів;

□ загострення екологічної ситуації, наростання техногенного навантаження на довкілля, підвищення ризиків виникнення техногенних катастроф внаслідок фізичної руйнації зношених основних засобів.

(закінчення в наступному номері журналу)

ПОЯСНЕННЯ

* Продовження. Початок див. у №8.

¹ Наприклад, у південно-східних країнах т.з. економічного дива інвестиції сягали 30 і більше відсотків від ВВП, що забезпечувало зростання останнього зі щорічним темпом у 7-15%. Новообраний Президент Росії В.Путін із вступом на третій президентський термін в одному зі своїх перших указів поставив завдання забезпечити збільшення обсягів інвестицій в економіку РФ до рівня 25% ВВП до 2015 року та 27% до 2018. – Див.: Указ Президента России «О долгосрочной государственной экономической политике» от 7 мая 2012 г. [Електронний ресурс]. – Доступний за офіційного сайту Президента Росії <www.kremlin.ru>.

² Більш детально див.: Комаха О. 200 млрд, депозитів - на позики за «схемами» // Економічна правда від 8 червня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний за <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/06/8/325851/>.